

George Gershwin és a jazz

Az Amerikai Egyesült Államok zenetörténete sokszorosan is érdekes: hatást gyakorolt rá irdatlan nagy mérete és alig kétszáz éves története. Amint a fehér ember megvetette lábát az Újvilágban, egyből megérezte a benne rejlő végeláthatatlan lehetőségeket: esélyt a meggazdagodásra, egy új életre. Jöttek is a bevándorlók a világ minden részéről, és magukkal hozták zenei tradícióikat, emlékeiket. Így sokáig nem is beszélhetünk sajátos, „amerikai” zenéről, sokkal inkább sok-sok nemzet folklórjának „olvasztótégelyéről”.

Több generációnak kellett felnőnie, míg megszületett az önálló — bár a tradíciókat magában rejtő — zene. Az első népzenei dallamok komponálása C. Foster nevéhez fűződik, aki műveiben felhasználta az afrikai rabszolgák szentimentális, honvágytól fűtött dalait. A múlt század elejétől kezdve a műzenei oktatás hatalmas léptekkel fejlődött: operákat, zenei főiskolákat, nagyzenekarok sokaságát alapították a városokban. Híres zeneszerzőket, zenetudósokat hívtak meg tanítani az újonnan alapított akadémiákra. New Yorkban tanított Antonin Dvořák is, aki e-moll (Újvilág) szimfóniájában feldolgozta az amerikai népzénet, ezen belül Amerika őslakóinak, az indiánoknak zenéjét is.

1865, a rabszolgaság teljes eltörlése előtt tömegesen hurcolták be Afrikából a feketéket, hogy a gyapotültetvényeken és a bányákban dolgozzanak. Az ő himnuszaik, spirituálék, munkadalaik a jazz legfontosabb gyökerei. Felfedezhető benne a nyugat-afrikai zene ritmusvilága, ami annyira különbözik az európaiktól, de nem szabad megfeleltetni a klasszikus zenei hagyományról sem, hiszen a csodálatos zenei tehetséggel megáldott fekete énekesek, zenészek a bevándorló protestánsok himnuszeit is átformálták, beépítették saját dalaikba.

Az Afrikából érkező hajók a déli kikötőkben kötöttek ki, itt rakták ki „rakományukat”. A déli államokban sokkal tovább volt rabszolgaság, mint északon, így a feketék többsége itt élt. Nem csoda hát, ha a klasszikus jazz New Orleansban jelent meg a századforduló táján. A dalok főleg spirituálé- és ragtime-elemeket tartalmaztak, telve szenvedéllyel és izgatottsággal. Fontos szerepet játszott az improvizáció.

A jazz egyik másik stílusa a blues. Benne az énekes az elhagyott szülőföldről, a szabadságvágyról, a rabszolgasorsról dalol fájdalmas hangvétellel. Gershwint különösen vonzották a bluesok: korán megkedvelte W. C. Hardy Saint Louis Blues-át. A jazzénekesek közül főleg Duke Ellingtont kedvelte. A jazz tehát villámgyorsan meghódította Amerikát. A legvirtuózabb, legnagyobb tudású muzsikusként sztrárok lettek, mint a Chicagóban játszó Louis Armstrong. A „klasszikus” és a „népszerű”, a „fekete” és a „fehér” zene közti hidat Gershwin építette meg azzal, hogy a jazzt bevitte a koncerttermekbe, beépítve elemeit szimfonikus műveibe, operáiba. Ő is hozzájárult ahhoz, hogy a jazz az új találmányok, a hanglez és a rádió révén meghódította Európát.

Szinte a XX. századdal egyidőben, 1898-ban született Gershwin Brooklinban, New York szegénynegyedében kezdett zongorázni. Fiatalkorát a Harlemi klubokban töltötte. Egy kiadónál dolgozott, amikor állást kapott a Broadway színházi köreiben — a színpadra írt musical-jei és filmzenéi tették híressé, ezek indították el klasszikus zenei karrierjét is. Peter Whiteman, a kor híres jazz karmestere ösztönzésére írta meg Rapsody In Blue (Kékrapuszódia) című művét 1924-ben. A darabot eredetileg a Lincoln elnök születésnapján rendezett ünnepségre szánta. A mű hatalmas sikere végérvényesen elfogadottá tette a jazzt a hangversenytermekben is. Felfedezhetőek benne a huszas évek amerikai zenéjének

hangulatai, színei, ritmusai. Gershwin zongorára és jazz együttesre írta, később hangszerelték át szimfonikus zenekarra. A különös ritmizáltságú kezdő klarinét dallam az egész kompozíció sajátosságait magán viseli. Sok-sok érdekes téma vonul el a szemünk (illetve a fülünk) előtt: a zongora virtuóz játéka minduntalan felül akar kerülni a zenekaron. A kompozíció sokszínűsége ellenére is összefogott, egységes.

Az amerikai és az európai zene rokonságát bizonyítja az Egy amerikai Párizsban című műve, amely európai utazás emlékére született. Sokak szerint főműve mégis az amerikai operairodalom mérföldköve, a Porgy és Bess, amiben a legszembevetőbbek a jazz motívumok. Áriái (It Ain't Necessarily So, Summertime) mindmáig népszerű jazz melódiák.

Irodalomjegyzék

- Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon; Zenemű, 1984.
Gál György Sándor: Amerikai rapszódia; Gondolat, 1971.
Juhász Előd: George Gershwin; Gondolat, 1964.
Menuhin, Yehudi: Az ember zenéje; Zenemű, 1980.
Pándi Marianne: Hangversenykalauz I-II.; Zenemű, 1972.
Salzman, Eric: A XX. század zenéje; Zenemű, 1980.
Szabolcsi-Tóth: Zenei lexikon; Zenemű, 1965.

1999. január

Molnár Csaba